

Вісник Прикарпатського університету. Історія. Випуск IV-V.

16. Его же. Йожев Анталл // Правда. – 1990. – 27 мая.
17. Его же. Программа нового правительства // Правда. – 1990. – 24 мая.
18. Закон о деятельности партий // Правда. – 1989. – 21 окт.
19. Лукьянов Ф. ВСРП продолжает свою деятельность? // Известия. 1989. – 18 окт.
20. Его же. Переход к рынку. Какой ценой? // Известия. – 1989. – 25 дек.
21. Повышение цен // Правда. – 1990. – 9 янв.
22. Правда. – 1990. – 4 фев.
23. Руденко А. Как живет ВСРП // Правда. – 1990. – 27 мая.
24. Ситуация после уже дважды проводившихся свободных выборов // Венгерское обозрение. – 1995. – №1.
25. Тюрмер Д. Противостояние или единство? // Проблемы мира и социализма. – 1990. – №1.

Pendzey I.

SOCIAL-ECONOMIC AND POLITICAL TRANSFORMATIONS IN HUNGARY (1988-1990)

The article deals with the decisions of the October and December (1989) sessions of the Hungary State Assembly, the government program, means of its realization, Parliamentary elections, decisions of the renewed State Assembly, that is the reformation process of political and economic system of Hungary, transition to market economy and parliamentary democracy are analyzed.

В.І. Бурдяк

БОЛГАРІЯ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: БАЖАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

Історично, географічно й інтелектуально Республіка Болгарія (РБ) – частина Європи. З кінця 1989 р. однозначно визначилася орієнтація країни на інтеграцію в європейський політичний і економічний простір [4, с.44]. Проте, щоб досягнути бажаного, Болгарії потрібно пройти важкий і довгий шлях. Переорієнтація РБ з раніше пріоритетних політичних і економічних відносин з СРСР на країни Заходу викликана закінченням епохи холодної війни, руйнацією комуністичних ідеалів і центральною роллю Москви як лідера центральної і східної частин Європейського континенту, переходом практично всіх держав, колишніх членів РЕВ, до об'єктивно необхідних реформ у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Найважливішою інституцією 90-х рр., через вступ до якої виявляється сильне прагнення до євроінтеграції, став Європейський Союз (ЄС). 10 держав Центральної і Східної Європи (ЦСЕ) змогли досягнути узгодження асоціації і стати кандидатами у члени ЄС. Це – Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина та Чехія [14, с.277]. Для Болгарії кульмінацією цього процесу стало подання в грудні 1995 р. у Мадриді офіційної заяви про прийняття її до ЄС в якості повно-

правного члена. Так РБ в черговий раз підтвердила своє прагнення до інтеграції в європейські структури. Заяви до ЄС подали ще 9 держав: Угорщина (ІІІ.1994), Польща (ІV.1994), Чехія (І.1995), Румунія (VІ.1995), Словаччина (VІ.1995), Латвія (X.1995), Словенія (VІ.1996) [8, с.37-44].

“Цивілізаційний вибір”, як його називають у ЗМІ Болгарії, підтримала (безумовно чи з певними пересторогами) більшість впливових громадсько-політичних сил країни. Болгари надають важливого значення досягненню повноправного членства в основних європейських і євроатлантичних структурах. Його реалізація розцінюється як надійна гарантія повного розриву з тоталітарним минулим та забезпечення безповоротності демократичних перетворень [4, с.44]. Президент П.Стоянов у 1998 р. заявив, що “успіх Болгарії можуть принести два стовпи, на яких базується наша зовнішня політика, – вступ у ЄС і НАТО. Визнаючи ці пріоритети, розвиваючи партнерство з цими організаціями, ми стимулюємо стійкий процес створення демократичних інститутів і ринкових механізмів” [6, с.7].

Відомо, що країни-претенденти на вступ до ЄС повинні відповідати жорстким критеріям у політичній, економічній, правовій та військовій сферах, які були підтверджені у прийнятому Комісією ЄС у червні 1997 р. документі “Порядок денний 2000 року” [12, с.18]. Рекомендації Комісії ЄС ґрунтувалися на раніше вироблених і схвалених принципових підходах, прийнятих ще у червні 1993 р. в Копенгагені та в грудні 1995 р. у Мадриді. “Порядок денний 2000 року” (в РБ він відомий як “Програма – 2000”) фактично став програмою наступного розширення ЄС. У ньому визначені перші шість країн, з якими планувалося почати переговори про вступ до ЄС вже в 1998 р. Фактично ж переговори розпочали п'ять країн у 1997 р. [10, с.14]. До списку “першої хвилі” ввійшли Польща, Угорщина, Чехія, Словенія та Естонія, які, на думку Комісії ЄС, мали найкращі показники і найповніше відповідали критеріям організації. Болгарії серед цих країн немає. У документі Єврокомісії, представленому Європарламенту у Страсбурзі, вказувалося, що Болгарія не відповідає економічним вимогам, які пред'являються до країн, що прагнуть стати повноправними членами ЄС [12, с.17].

У рішеннях Копенгагенського засідання ЄС вказувалося, що новими членами Союзу можуть стати тільки повністю готові до цього країни, здатні забезпечити стабільність державних і громадських інститутів, гарантії демократії, верховенство закону і дотримання прав людини, включаючи захист національних меншин. Країни-кандидати повинні також мати нормально функціонуючу ринкову економіку, витримати конкуренцію всередині єдиного ринку ЄС і відповідати критеріям членства, включаючи відданість цілям політичного, економічного і валютного союзу. Водночас і сам ЄС повинен бути повністю готовий до такого розширення без втрат для динаміки інтеграції та для інтересів країн-членів і

Союзу в цілому [10, с.14]. Продовжуючи копенгагенську стратегію, під час засідань Комісії ЄС в Мадриді зазначили, що для вступу в Союз країни-кандидати повинні розвинути ефективне управління і стабільний фінансово-економічний стан. Для оцінки фінансових наслідків розширення ЄС ввели додаткові критерії-обмежувачі – здатність кандидатів прийняти і здійснити схвалену ЄС структурну і аграрну політику [13, с. 15].

На засіданні Ради глав держав і урядів країн-членів ЄС у грудні 1997 р. у Люксембурзі, виходячи з рекомендацій Єврокомісії, прийняли політичне рішення про поетапне масштабне розширення Євросоюзу. Виробили єдині для всіх претендентів вимоги щодо вступу в ЄС. З кінця 1998 р. Комісія ЄС регулярно аналізує хід виконання країнами-кандидатами вказаних рекомендацій і подає членам ЄС відповідні висновки. Це, до певної міри, згладило “образи” тих претендентів, яким довелося довше очікувати дозволу на початок переговорів про вступ у ЄС, у порівнянні з першою п'ятіркою. В грудні 1999 р. у Хельсінкі розглянули ще дві важливі зміни до процесу вступу в ЄС: всі 10 країн ЦСЄ – кандидати на членство в ЄС, а також Кіпр і Мальта, повинні розпочати переговори про вступ; ЄС оголосив 2002 р., як крайній термін, для завершення власної внутрішньої підготовки для розширення [10, с.14]. Тут же вказувалося на необхідність загального прискорення темпів процесу розширення, “перша хвиля” якого намічена на 2004 р. Цей новий підхід означає, що Болгарія має можливість приєднатися до процесу переговорів про вступ, незважаючи на те, що вона не брала участі в них раніше. ЄС встановив і додаткові умови для початку переговорів з країнами-кандидатами, які ще не виконали вимог для вступу. Рь слід закрити Козлодуйську АС, провести спеціальні економічні заходи, уніфікувати законодавство з ЄС і підготуватися до вступу в такі структури Євросоюзу, як Європейський валютний союз та Шенгенська угода [10, с. 15].

У рамках ЄС створена Європейська конференція (ЄК) – постійно діючий форум політичних консультацій, що об'єднує всі країни ЄС і країни, які подали заяви про вступ. Діяльність форуму спрямована на поглиблення і розширення співробітництва між учасниками в різноманітних сферах від зовнішньої політики до економіки і регіонального співробітництва. В межах ЄК глави держав і урядів та міністри закордонних справ зустрічаються не менше одного разу на рік. Вже в 1998 р. відбулося дві таких зустрічі, де підкреслювалося, що ЄК формально відкрита і для всіх інших країн Європи. До участі запрошуються країни, що бажають приєднатися до ЄС, поділяють його цінності та цілі.

Відзначимо, що ЄС не бере на себе ніяких зобов'язань стосовно кінцевого результату і термінів завершення переговорів про приєднання. Брюссельські офіційні особи вважають, що готовність кожного претендента розглядатиметься індивідуально, а остаточно питання про вступ вирішить-

ся тоді, коли він відповідатиме встановленим критеріям членства в Євросоюзі.

Уряд Болгарії неодноразово заявляв про швидке включення країни в загальноєвропейський процес інтеграції, проте практично шанси в неї ще малі. В доповіді Комісії ЄС про політичну обстановку і стан економіки та управління в РБ вказується, що країна не зовсім відповідає умовам вступу в ЄС. Це чітко простежується при порівнянні основних економічних показників розвитку Болгарії і ряду країн ЦСЄ, а тим більше – країн-членів ЄС. Так, рівень внутрішнього валового продукту (ВВП) на душу населення в Болгарії, згідно з державним бюджетом на 1998 р., складає 1540 \$ США. А середній показник рівня ВВП на душу населення в країнах ЄС дорівнює 22000 \$ (найвищий у Данії – 28000 \$, найнижчий у Греції – 7700 \$). Зазначимо, що існують суттєві відмінності за цим показником і серед інших країн ЦСЄ, очевидних претендентів на членство в ЄС: у Словенії – 7040 \$, Угорщині – 3840 \$, Чехії – 3200 \$, Польщі – 2400 \$. Отже, існує велика асиметрія: ВВП країн-членів ЄС в 40 разів перевищує ВВП 10 країн-претендентів, а ВВП на душу населення – в 7,5 рази [7, с.9].

Зовнішній борг РБ у 1999 р. складає 9,9 млрд. дол. (біля 100% ВВП, або 200% об'єму річного експорту). Згідно ж з угодами Маастрихтської наради цей показник не повинен перевищувати 60% ВВП [3, с.2]. Більше того, серед країн-членів ЄС також існують значні труднощі з боргами. Наприклад, станом на 1997 р. зовнішній борг Бельгії складає 130% ВВП, Італії – 121 % ВВП, Греції – 112% ВВП. Серед країн-претендентів на членство в ЄС цей показник виглядає так: Естонія – 4%, Словенія – 16%, Чехія – 30%, Польща – 46%. Лише Угорщина, зовнішній борг якої складає 70% ВВП (30 млрд. дол., або 260% річного експорту), за цим показником найближча до Болгарії [3, с.3]. Зазвичай країни, маючи зовнішній борг, несуть значні витрати по його обслуговуванню. У Болгарії структура цих витрат вкрай несприятлива. На інвестиції і нагромадження йде в 2-4 рази менше коштів ніж у Західній Європі та ЦСЄ.

Державний бюджет Болгарії перерозподіляє 29,5% ВВП (дохід згідно з консолідованою фінансовою програмою на 1998 р.), тоді як у країнах ЄС податки й інші надходження в середньому забезпечують 43% ВВП. За цим показником лише Чехія і Польща наблизилися до європейського стандарту. В грошовому вираженні наведені цифри свідчать про суттєві розбіжності в бюджетних витратах на душу населення: в Данії – 13000 \$, в Португалії (найнижчий показник) – 2500 \$, а в Болгарії – 500 \$ на рік [3, с.5].

Певна річ, що в економіці Болгарії, починаючи з 90-х рр., відбулися значні зміни, які позитивно вплинули на галузеву структуру виробництва ВВП. Але в порівнянні з показниками ЄС відмінності цих характеристик ще досить відчутні. Так, у РБ відносно велика частка у ВВП сільського

господарства (11,3% у 1997 р.). У середньому по ЄС, за винятком Греції, цей показник складає 4-5%. Надто висока частка у ВВП промисловості – 41,8%. Порівняно недостатньо розвинута сфера послуг, частка якої у ВВП у 1997 р. складала 46,9%, тоді як у середньому по країнах ЄС цей показник сягав 60%. Великі розбіжності у показниках продуктивності праці (особливо в сільському господарстві) та енергоємності продукції в Болгарії та країнах ЄС, також свідчать про технологічну відсталість болгарської економіки [3, с.2].

Вказані особливості економіки країни лягають важким тягарем на оплату праці. В Болгарії середня заробітна плата складає 0,55 \$/год., тоді як у Німеччині – 30 \$, Бельгії – 25 \$, Іспанії – 12,5 \$, Греції – 8,6 \$, Чехії – 1,6 \$, Угорщині – 1,4 \$, Естонії – 1 \$. Навіть враховуючи значно вищу продуктивність праці в країнах-членах ЄС, все ж наслідком є стверджувати, що розбіжність не може різнитися в 40-50 разів, як це видно з оплати праці. В декілька разів вища, в порівнянні з РБ, заробітна плата і в “першій хвилі” кандидатів на вступ у ЄС – 300-400 \$ проти 82 \$ за місяць [3, с.9].

Водночас розумова праця в РБ оцінюється майже вдвічі нижче ніж фізична. Подібного в країнах ЄС не зустрічається. Витрати на працю (заробітна плата, страхування) в РБ складають біля 17% вартості одиниці продукції, в ЄС – до 50%. Ще значніші відхилення в сфері пенсійного забезпечення, де пенсійні та страхові внески складають приблизно 45-60% середньої заробітної плати (не враховуючи відрахування на охорону здоров'я). Це – більш ніж удвічі перевищує показник по ЄС. Зрозуміло, що при таких пропорціях можливості збільшення пенсій, розмір яких у середньому 30 \$ на місяць, досить обмежені [3, с.7]. Отже, необхідно врегулювати ще одну передумову для вступу Болгарії в ЄС – змінити політику доходів.

Болгарія повинна провести цілий ряд великих змін у більшості сфер життя для того, щоб приступити до переговорів про прийняття в членів ЄС. Так, у галузі законодавства потрібно досягнути гармонізації з європейськими стандартами шляхом пристосування до прийнятої в рамках ЄС нормативно-правової бази, реорганізації органів управління і підвищення дієздатності судової системи. Болгарські спеціалісти вважають, що РБ повинна прийняти біля 900 нових чи суттєво змінити вже існуючі нормативні акти, щоб вони відповідали європейським стандартам. Тепер у Болгарії в процесі підготовки знаходиться лише 217 законопроектів і інших правових документів [9, с.82-86].

Другий аспект забезпечення стабільності державних інститутів, що гарантують демократію. Насамкінець, це рівень і якість життя населення країни. Певну надію в цьому плані вселяють дані про інфляцію. Хоча, в цілому, в 1997 р. вона складала 132,5% за рік, але в другій половині року

не перевищила 12%. Цьому безперечно сприяла політика нового президента П.Стоянова і уряду (обраний 21 травня 1997 р.), що започаткували введення нового фінансового порядку, а також ефективна діяльність Валютної ради. У 1998 р. рівень інфляції знизився до 8%. Рівень безробіття у Болгарії на кінець 1997 р. складав 13,6% від працездатного населення. Це єдиний критерій, за яким країна відповідає ситуації в самому ЄС. Відповідні показники, які наближаються до норм євростандартів, і в диференціації за доходами: бідніші 20% населення одержують 8%, а найбагатші 20% населення користуються 40% загальних доходів [2, 1998.14.XII].

Таблиця 1.

Економічні показники країн-кандидатів у члени ЄС у 1996 р.*

Країна	Бюджетний дефіцит (% ВВП)	Безробіття (%)	Середня місячна заробітна плата	Інфляція (%)	Торгов. баланс (млрд.дол.)	Іноземні інвестиції (млрд.дол.)	Валютні резерви (млрд.дол.)
Болгарія	12	13,6	82	1373,6	0,3	1,2	1,3
Чехія	0,5	4,8	302	10,3	-3,2	7,3	11,7
Естонія	0,2	3,6	260	11,9	-0,9	0,8	0,7
Угорщина	1,5	10,3	315	18,4	-1,3	16,2	8,3
Латвія	,1	7,3	179	8,6	-0,5	0,6	0,7
Литва	,3	5,4	193	8,7	-0,8	0,8	0,8
Польща	1,3	10,6	329	14,5	-9	13,5	19,7
Румунія	2	6,9	120	159,1	-1,1	2,4	1,6
Словаччина	0,5	13	257	6	-1,1	1,0	3,0
Словенія	0,4	14,4	890	9,6	-0,7	1,7	4,9

Наведені в таблиці 1 порівняльні характеристики 10 країн-кандидатів у члени ЄС свідчать, що за деякими показниками Болгарія знаходиться навіть у кращому співвідношенні ніж країни "першої хвилі" (іноземні інвестиції, валютні резерви), проте, в цілому, статистика вказує на низькі стартові позиції цієї країни. У "Програмі управління до 2001 р." болгарський уряд категорично заявив, що єдино можливим майбутнім для РБ, що базується на основі європейських цінностей, знань та вмінь, є майбутнє в рамках ЄС. Всі дії уряду будуть підпорядковані цій меті [5, с.49]. Для вступу в ЄС Болгарія вважає необхідним розпочати розробку і виконання національної програми-стратегії для переговорів про приєднання, яка включає ряд цілком конкретних заходів:

- утвердження більш високих євростандартів у розвитку демократії в РБ;
- прискорене зближення законодавства РБ з європейським правом і створення адекватних адміністративних структур для його практичного втілення та контролю. (Як приклад, нова назва правового відомства в Болгарії – "Міністерство юстиції та правової євроінтеграції");
- уніфікація торгової політики Болгарії і торгової політики Євросоюзу;

* Джерело: "Business Week". March 1998.

- підготовка болгарської економіки до труднощів європейського ринку;
- повноцінна участь у поглибленні політичного діалогу з Євросоюзом, в тому числі, і через болгарський вклад у формування дійсно єдиної політики ЄС і асоційованих держав в області міжнародних відносин і державної безпеки;
- ініціювання і успішне проведення переговорів про полегшення візового режиму чи про його відміну для болгарських громадян у країнах – членах ЄС;
- організація для суспільства проєвропейської освітньо-інформаційної кампанії, в якій прозоро і коректно повинні відобразитися труднощі, обов'язки і відповідальність Болгарії в процесі підготовки до приєднання.

З метою створення механізму для координації діяльності по підготовці Болгарії до вступу в Євросоюз уряд РБ 10 жовтня 1997 р. прийняв спеціальну постанову. В ній вказується, що Рада міністрів РБ на щомісячних засіданнях з питань європейської інтеграції повинна розробляти цілісну політику Болгарії щодо ЄС, включаючи питання підготовки до повноправного членства; обговорювати і затверджувати документи, пов'язані з виконанням Європейської угоди про асоціювання РБ з ЄС; схвалити мандат про проведення переговорів болгарськими представниками в Раді по асоціюванню і Комітеті по асоціюванню, а також на проведення переговорів по приєднанню до ЄС; визначити керівників делегації Болгарії на вказані переговори [2, 1997. – 12 жовт.].

Керує і координує діяльність по підготовці країни до приєднання до ЄС міністр закордонних справ РБ, при якому в якості допоміжного органа створена Рада по європейській інтеграції (РЕІ). Голова РЕІ – міністр закордонних справ, члени – заступники міністрів і керівники всіх болгарських міністерств і відомств. РЕІ здійснює підготовку пропозицій з питань, що включені в порядок денний засідань Ради міністрів, оцінку впливу європейської інтеграції на окремі сектори; консультує економічних і соціальних партнерів по позиціях з різних проблем у межах їх компетенції; займається створенням робочих експертних груп з питань євроінтеграції і визначенням їх завдань [2, 1997. – 12 жовт.].

У всіх міністерствах і відомствах, що представлені в Раді, створено спеціалізовані підрозділи по європейській інтеграції. Вони узгоджують з міністерством закордонних справ свою діяльність з питань відносин з ЄС, країнами – членами Євросоюзу і асоційованими з ним країнами ЦСЄ.

Вище були проаналізовані показники, за якими Болгарія не змогла ввійти в першу групу країн, запрошених до переговорів про вступ у ЄС. А тепер розглянемо оцінку позицій Болгарії Євросоюзом. У своїй доповіді

за 1998 р. ЄК визначила цілий ряд політичних і економічних критеріїв і умов, за якими РБ не відповідає тому, щоб стати повноправним членом ЄС. Основні вимоги і претензії з боку Єврокомісії в економічній сфері зводяться до наступного:

- незважаючи на деякі перші кроки в 1991 р., Болгарія все ще знаходиться на самому початку процесу структурної реформи (ВВП на душу населення в РБ складає 24% від середнього рівня в ЄС);
- прогрес у створенні ринкової економіки в РБ загальмований, тому що в країні не проводилася відповідна ринково орієнтована економічна політика;
- лібералізація торгівлі і цін, здійснювана на початку реформи, була частково зупинена, а контроль над цінами був ліквідований тільки в 1997 р.;
- тільки після кризи 1996 р. і зміни уряду в 1997 р. у Болгарії зробили висновок про неминучість економічних реформ;
- в середньостроковій перспективі РБ не в змозі справитися з конкуренцією і ринковими силами в ЄС;
- якщо болгарський уряд зможе перетворити свою схильність до економічних реформ у довгострокову політику, то перспективи для Болгарії можуть змінитися на краще;
- законодавство Болгарії порівнюване лише з малою частиною домовленостей стосовно головних елементів спільного ринку, за винятком деяких аспектів вільного руху товарів [13, с. 15].

На думку Єврокомісії, необхідна повна переструктуризація фінансового сектора в РБ для відновлення довіри з боку суспільства та інвесторів. Потрібні структурні зміни в промисловості і глибокі реформи в сільському господарстві. Крім того, Єврокомісія пред'явила ряд серйозних вимог до розвитку і модернізації конкретних галузей і видів діяльності: атомної енергетики, телекомунікацій, статистики, податкової системи, митного контролю тощо.

Болгарське керівництво дуже боляче відреагувало на те, що РБ не включена в першу групу країн для переговорів по приєднанню до Євросоюзу. У зв'язку з цим, уряд країни 21 липня 1997 р. прийняв спеціальну Декларацію, де відзначалося, що Болгарія розглядає своє приєднання до ЄС як стратегічну мету для досягнення добробуту болгарських громадян, побудови правової держави і створення ринкової економіки. Підкреслювалося, що перспектива приєднання до ЄС повинна бути сформульована ясно і недвозначно для всіх країн-кандидатів. Рішення Євросоюзу про початок одночасних переговорів з усіма країнами-кандидатами було б підтвердженням того, що всі вони мають рівні шанси стати членами об'єднаної Європи. Зрозуміло, що умови і час закінчення перего-

ворів будуть різними – в залежності від ступеня готовності кожної країни. Уряд Болгарії розуміє, що приєднання до Євросоюзу – не одноразовий політичний акт, а тривалий процес, який вимагає мобілізації всього суспільства в його залученні до цивілізованої Європи [2, 1997. – 23 лип.]. Таку ж Декларацію, схвалену всіма фракціями парламенту, прийняли 23 липня Народні Збори РБ. Вона практично ідентична з урядовою декларацією [2, 1997. – 24 лип.].

Отже, на нашу думку, Болгарія зможе відповідати всім критеріям Євросоюзу і стати його повноправним членом у наступному десятилітті. Позитивні зрушення, що відбуваються в країні впродовж останніх трьох років, підкріплюють такі сподівання. Це підкреслювалося на IV засіданні Змішаного парламентського комітету “Болгарія – Європейський союз” у липні 1997 р. у Софії та особливо в оцінках Єврокомісії в 1999 році, де, зокрема, наголошувалося, що “Болгарія виконує політичні критерії, прийняті в Копенгагені. Необхідно посилити верховенство закону і захист прав людини та прав національних меншин, зокрема, циган. Повинні бути розроблені і реалізовані програми по боротьбі з корупцією і покращення судової системи. Ринкова економіка не може кваліфікуватися як ефективна, але проводить стабільні реформи. Розвитку заважає несприятливе зовнішнє середовище і погані стартові умови. Відзначається макроекономічна стабільність. Необхідно якомога скоріше завершити приватизацію, прискорити реструктуризацію підприємств і банківського сектора, надати особливу увагу процедурам ліквідації і банкрутства. Ввести фінансову дисципліну, особливо в державних компаніях. Необхідно розробити стабільне і прозоре економічне законодавство, що визначає умови ведення бізнесу. Відзначаються “рішучі заходи” і стабільний ритм наближення свого законодавства до стандартів ЄС” [10, с.15.]. Всі ці проблеми вимагають вирішення і водночас налаштовують болгарське суспільство на серйозну працю, щоб прискорити прийняття Болгарії в Євросоюз якості повноправного члена.

1. Бредова В. Экономика стран Восточной Европы в 1996 г. // Мировая экономика и международные отношения. 1997. № 11. С 118-126.
2. Демократія. – 1997-1998.
3. За публ. ООН “Трансформація в 1999 р.: звіт про розвиток людського потенціалу в ЦСЄ та СНД”. Веб-стор.: <http://www.un.org/publication>.
4. Зудинов Ю.Ф. Болгарія: трудний путь в “Большую Європу” // Славяноведение. 1999 № 3. – С.44-57.
5. Карцев В. Болгарія – Європейський Союз: стратегічний пріоритет зовнішньої торгівлі // Зовнішня торгівля. – 1998. № 1-3. – С.49-52.
6. Компас (ИТАР-ТАСС), 1998.
7. Менчигер Х. Реально ли приближение к стандартам ЕС? Скептический взгляд из Восточной Европы // Трансформация. - 1999. – № 5. – С.9-10.

8. Поздняков В., Ганжа С. Новые страны на пороге Европейского союза // *Международная жизнь*. – 1999. – № 3 – С.37-44.
9. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник / Отв. ред. проф. А.Я.Сухарев. – М.: Изд-во "НОРМА". 2000. – 840 с.
10. Расширение ЕС: процесс продолжается // *Трансформация*. – 1999. – № 5. – С.14-17.
11. Улюкаев А.В. Демократия и экономическое развитие: мировой опыт и уроки для постсоциалистических стран // *Общественные науки и современность*. – 1998. – № 5. – С.5-18.
12. Copenhagen Peace Research Institute. (COPRI). Working Papers. – 1998. – 15. – P.1-38.
13. International Monetary Fund. Working Papers. – 1998. – P. 1-27. –12.
14. Weidenfeld, W (ed.) *Central and Eastern Europe on the Way into the European Union*, Gutersloh: Bertelsmann Foundation Publishers, 1995, Henderson R., Robinson N. *Post – Communist Politics*, Prentice Hall – L., 1997.

Burdiak V.

BULGARIA ON THE WAY TO THE EUROPEAN COMMUNITY: WISHES AND PERSPECTIVES

In the article the economic and political pre-conditions and perspectives of Bulgaria entry into the European economic community. It is elucidated that the economic reforms (1996-1997) favoured the market economy principals set in the country, still the common development of Bulgarian economy was hindered by the absence of the appropriate legislation. The government and political bodies of Bulgaria defined the entry into the European Community as a strategic aim in the process of Euro-integration.

А.М. Соловей

ГІДНІСТЬ І ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ВАЖЛИВІ ЦІННОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ (Історико-культурний аспект)

Політична культура є важливою складовою загальної культури людства. За змістом вона специфічний, історично зумовлений продукт життєдіяльності людей, їхньої політичної творчості, що виражає процес освоення класами, націями, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин. Політична культура включає в себе ті елементи і феномени суспільної свідомості, духовної культури, які визначають основні цінності суспільства, базові переконання, орієнтації, установки людей щодо діючої суспільно-політичної системи, принципи відносин між індивідами, між населенням і владою.

Важливим компонентом політичної культури є політичні цінності і ціннісні орієнтації. Вони являють собою такі політичні знання й уявлення, котрі розглядаються людиною як невід'ємні від її існування, як такі, що